

Familjebeskattningen

Några randanteckningar i anledning av en ny bok i ämnet

Av assessor Per Anclow¹

Allmänna reflexioner

Docenten Lindencronas senaste verk innehåller en synnerligen omfattande kartläggning av en långt ifrån oviktig del av vårt skattesystem, nämligen beskattningen av föräldrar och barn. Boken är väl kanske främst att se som ett värdefullt uppslagsverk. Både lagstiftning och framför allt rättspraxis är ordentligt redovisad – få är de rättsfall som gått L förbi. Boken lämpar sig också väl som underlag för funderingar kring ämnet skatteflykt m. m. Rubriken är något missvisande – boken är i verkligheten mer omfattande än vad namnet anger. L redovisar nämligen även en hel del erfarenheter från sin tid som ledamot av Stockholms överförmyndarnämnd. Vidare finns åtskillig civilrättslig visdom dokumenterad i den digra framställningen.

L synes ha haft bl. a. två mål för ögonen när han författat sitt verk. Ett syfte torde ha varit att redogöra för hur den ena eller andra transaktionen bedöms enligt gällande rätt. Boken innehåller 17 kapitel där så gott som alla tänkbara praktiskt förekommande problem återfinns; bolagsbildningar, lån, arrenden, lönefrågor, benefika barnreverser, avkastningsgåvor osv. I denna del är boken också genomgående väl balanserad och den intresserade skatteplaneraren torde hitta svar på flertalet av de bekymmer som han för tillfället kan ha att brottas med. Det andra och kanske i och för sig mer intressanta målet synes ha varit att med ledning av främst rättspraxis undersöka i vad mån det förhållandet att en viss transaktion sker mellan föräldrar och barn leder till ett annat resultat än eljest; dvs om i stället två utomstående skulle ha gjort motsvarande transaktion. Även denna del av framställningen, som alltså löper parallellt med de övriga frågorna, är givande. I anslutning härtill behandlas sådant som skenrättshandlingar, föräldrabalkens regler om skydd för omyndigs egendom jämte olika försök från skattelagstiftarens sida att komma till rätta med skatteundandragande i skilda former.

I denna anmälan vill jag ta upp inte bara frågor som mer direkt anknyter till hur gällande rätt är utformad utan även söka belysa L:s sätt att granska vissa närståendetransaktioner. L:s redovisning av gällande rätt är i allt väsentligt riktig, låt vara att man kan ha delade meningar på några punkter. Till

¹ *Föräldrar och barn ur inkomst- och förmögenhetsskattesynvinkel* av docent Gustaf Lindencrona, P. A. Norstedt & Söners förlag, Stockholm 1974, 312 sidor och häftad. Pris ca 120 kr.

bilden hör även att de frågor som underställts skattedomstolarnas prövning regelmässigt varit av ganska "ren" natur. Närståendetransaktionerna kännetecknas bl. a. av att man försöker uppnå skattelättnader för familjen sedd som en enhet med hjälp av traditionella civilrättsliga institut. I sistnämnda hänseende skiljer sig dessa kringgåendefall från de förfaranden som praktiseras när rörelsebeskattningen skall undvikas. Flertalet transaktioner mellan föräldrar och barn framstår tekniskt sett som synnerligen enkla – en revers skrivs ut, ett arrendeavtal förfärdigas, en fastighet ges bort för att snabbt därefter säljas vidare. Härtill kommer att dessa förfaranden rör sig inom ett lugnt och avskilt område där den gode förmyndaren kan ställa allt till det bästa, låt vara att föräldrabalkens skyddsregler lägger vissa band på handlingsfriheten. Som jämförelse kan nämnas de inte sällan rent herkuliska ansträngningar som fordras för att kringgå rörelsebeskattningen i vissa fall – ett exempel är vinstbolagstransaktioner av typ Zachrissonmålet som krävde ett uppbud av kvalificerat skriv- och läskunnigt folk.

L:s framställning spänner över ett vitt fält och i boken finner man redogörelser för såväl beskattningens allmänna delar, exvis hur barnkostnader beaktas vid beskattningen, som mer intrikata skattefrågor rörande inkomstuppdelningar i form av bolagsavtal och arrenden. En del avsnitt är väl något tunna och somliga frågor kanske inte av den arten att de motiverat särskilda kapitel (ex: lån till barn). I det stora hela är dock L:s redovisning klar och lättillgänglig. Ett ordentligt rättsfallsregister avslutar boken.

Barnkostnader m. m.

L inleder här med en undersökning av hur barnkostnader beaktas i svensk inkomst- och förmögenhetsbeskattning mot bakgrund av skatteförmågeprincipen. Ifrågavarande avsnitt har måhända störst intresse från mer skattepolitiska utgångspunkter. L är väl närmast av den uppfattningen att kostnader för barn inte beaktats tillräckligt i skattelagstiftningssammanhang. Härom kan naturligtvis meningarna vara delade. Vidare är det svårt att göra några meningsfyllda analyser av denna fråga enbart genom att studera skattelagarna – en närmare undersökning av samhällets satsning på barnkostnadssidan blir meningslös om man inte samtidigt gör omfattande studier av den sociala sektorn. En slutsats kan dock dras sedan man läst igenom L:s bok. I strid med lagstiftarens intentioner har föräldrar tämligen goda möjligheter att få kostnaderna för barns uppehälle beaktade i skattesammanhang. En förutsättning är dock att familjens ekonomi är sådan att utrymme finns för skattemässiga arrangemang. De fördelar som kan uppnås vid inkomstbeskattningen av föräldrar och barn genom t. ex. bolagsbildningar, arrendeavtal, vissa skuldsättningar m. m. får de av lagstiftaren anvisade lättnaderna i form av förvärvsavdrag m. m. att framstå som mer blygsamma.

I barnkostnadsavsnittet berörs även avdragsrätten för bidrag till icke hem-

mavarande barn (s. 19–22). Här har L en del kanske onödiga funderingar kring frågan i vad mån avdrag med 2 500 kr per år och barn skall kunna medges även efter det att barnet fyllt 18 år för den händelse underhållet utgår efter överenskommelse. Någon möjlighet till detta avdrag finns inte med mindre underhållet är domfäst, något som också klart framgår av lagtexten (46 § 2 mom. första stycket 4) KL). En annan sak är att kravet på dom inte utgör någon särskilt effektiv spärr mot avdrag även för frivilliga utbetalningar.

I anslutning till barnkostnaderna tar L även upp en del spørsmål som hänger samman med utgående sociala förmåner av skilda slag. Såvitt gäller fosterlega är, som L också påpekar, avdragsfrågan löst för fosterföräldrarnas vidkommande genom anvisningar från RSV. I övrigt har man i praxis beaktat speciella barnkostnader närmast genom reglerna om avdrag för nedsatt skatteförmåga. Det kan i sammanhanget nämnas att beskattningen av sociala förmåner kan föra med sig en del problem på avdragssidan. Ett exempel är de skattepliktiga vårdbidragen till föräldrar med handikappat barn. Dessa bidrag avser bl. a. att täcka sådana utgifter som enligt skattelagstiftningens grunder inte är avdragsgilla i vidare mån än vad som följer av de nyss nämnda bestämmelserna om nedsatt skatteförmåga. Om och i vad mån föräldrar med handikappat barn i övrigt kan påräkna avdrag vid inkomsttaxeringen är något ovisst. Med visst fog kan det väl sägas att införandet av skatteplikt bör återverka på avdragssidan. Man kan säga att eftersom bidragen utgör inkomst i förvärvskälla bör avdrag också kunna ges för kostnader i motsvarande mån. Såvitt gäller den nyligen föreslagna skatteplikten för vissa former av studiestöd (prop. 1975: 98) har reglerna byggts upp från dessa utgångspunkter.

Avsnittet om barnkostnaderna avslutas med en liten betraktelse över skatteförmågeprincipen. L konstaterar att det torde vara svårt att i den allmänna debatten finna någon som klart tar avstånd från denna princip. Förklaringen härtill torde vara enkel – principen kan nämligen tolkas på vitt skilda sätt. I betänkandet om de periodiska understödets beskattning (SOU 1972: 87) finns en förnämlig analys av principen (s. 139 ff), varav framgår att densamma visat sig användbar när det gällt att finna skäl både för och emot en avdragsrätt för periodiska understöd.

Sam- och särbeskattningsfrågor m. m.

De båda närmast följande kapitlen handlar om det skattemässiga barnbegreppet samt om sam- och särbeskattning av föräldrar och barn. L beskriver här gällande rätt och de problem som kan uppkomma inom dessa områden är av ganska begränsad räckvidd. Beträffande sambeskattningen vill jag dock göra ett påpekande om en detalj. Om ett underårigt hemmavarande barn inte har en beskattningsbar inkomst på minst 100 kr skall barnets förmögenhet normalt inräknas i faderns skattepliktiga förmögenhet. L gör här gällande (s. 54) att fadern då inte har rätt att kompensera sig från barnets inkomster

eller förmögenhet för den del av den sammanlagda förmögenhetsskatten som kan beräknas belöpa på barnet. Han ger även rikets överförmyndare det goda rådet att inte lämna tillstånd till uttag av barns medel för sådant ändamål. Även om frågan har mer teoretiskt intresse – många föräldrar vill i stället öka barnens förmögenhet men andra fall kan lätt tänkas (exvis styvbarns- eller fosterbarnsfall) – hade det varit intressant att få reda på var detta förbud står någonstans. Att man av företrädesvis taxeringsmässiga skäl valt att lägga skatten på fadern innebär ingalunda att man med nödvändighet avsett att lägga hinder i vägen för en intern avräkning mellan parterna. I detta sammanhang vill jag även sätta ett frågetecken för L:s sätt att argumentera i sambeskattningsfrågan. På s. 57 påstår L att det föreligger *viss* (min kurs.) möjlighet att använda barnets förmögenhet för dess egna utgifter. Enligt föräldrabalken 7 kap. 1 § är barn med egna tillgångar i första hand själva ansvariga för sitt uppehälle. Föräldrarnas ekonomiska ansvarighet är endast subsidiär. Längre fram i boken kommer L också på bättre tankar (s. 176 ff). Ansvarsfördelningen mellan föräldrar och barn i detta hänseende har också visat sig kunna utnyttjas vid det skattejuridiska krypskytte som kommit i bruk efter 1970 års ändringar av arvsbeskattningen; en förälder som inte tänkt avstå något, avstår likväl slentriansmässigt 15 000 kr till underåriga barn och får därigenom en arvsskatterabatt utan någon ekonomisk uppoffring.

Skatterätt–civilrätt–skatteflykt

L:s målsättning har inte bara varit att beskriva gällande rätt på området. En utgångspunkt för hans arbete har som tidigare nämnts varit att undersöka i vad mån det förhållandet att en viss transaktion sker mellan föräldrar och barn leder till ett annat resultat än eljest. Nu nalkas L detta inte minst ur skatteflyktsaspekter intressanta problem på ett något verklighetsfrämmande sätt. Inledningsvis konstaterar han med fullt fog att skatterätten i allmänhet är uppbyggd på den förutsättningen att fristående parter vid köp, arrenden, bolagsavtal m. m. maximalt bevakar sina egna intressen. Men härefter följer en i mitt tycke något lustig reflexion. L säger bl. a. att i den mån föräldrar och barn inte upplever sig som skilda enheter ur ekonomisk synvinkel utan ser familjen som en enda ekonomisk enhet ersätts motsatsförhållandet mellan parterna av en mellan dem bestående intressegemenskap, något som *lätt* (min kurs.) kan gå ut över fiscus. L säger även på tal om gåvor mellan föräldrar och barn att sådana *kan* (min kurs.) vara ett led i en uppsplittring av inkomster på familjemedlemmarna för att i ett progressivt skattesystem få minsta möjliga skatt åt den ekonomiska enheten-familjen. Denna presentation måste sägas ge en delvis felaktig bild av verkligheten. I det alldeles övervägande antalet fall som är av intresse i skattesammanhang är det väl uppenbart att de skattemässiga aspekterna klart dominerar. Är det inte lättnader vid inkomstbeskattningen som eftersträvas så är det önskemål om favorer vid arvsbeskattningen som loc-

kar. Det nu sagda har självfallet störst bärkraft så länge barnen är omyndiga. Med givarna som förmyndare råder ju högst intima bindningar parterna emellan. Att tala om motsatsförhållanden här verkar långsökt. L:s egen redovisning av alla de avtal m. m. som förekommer i familjesammanhang talar sitt eget tydliga språk. Den retoriska frågan kan ställas om normalt annat än skatteskalet legat bakom de benefika barnreverserna eller de arrendeavtal som lantbrukare ingår med sina små barn eller de bolagsavtal som föräldrar sluter med kompanjoner som knappast lärt sig räkna. Intrycket härav förstärks för övrigt av ett enkelt räkneexempel som L gjort (s. 52) och som visar hur halva skatten för familjen kan elimineras.

Självfallet finns det gåvor mellan föräldrar och barn som är förestavade av andra skäl än rent skattemässiga eller där man haft så tungt vägande skäl för en transaktion att de skattemässiga aspekterna spelat en klart underordnad roll. Sådana fall kan förmodas vara mindre vanliga och i vart fall lyser de med sin frånvaro i L:s i övrigt uttömmande bok. Hur som helst saknar dessa överföringar allt skattemässigt intresse.

L:s sätt att nalkas problemen kring beskattningen av föräldrar och barn sker också i ganska stor utsträckning med bortseende från skatteflyktsaspekten. Han fäster däremot ofta vikt vid föräldrabalkens regler om skydd för underårigs egendom – alltför långt drivna skattemanipulationer kan förmodas bli stoppade genom ingripanden från nitiska överförmyndare. Det kan naturligtvis inte uteslutas att ett avtal mellan föräldrar och barn kan vara sådant att barnets ekonomi äventyras. Men även sådana fall torde vara mer teoretiskt intressanta än praktiskt förekommande. En viktig fråga med L:s uppläggning blir också hur en överförmyndare bör förfara i ett sådant fall där ett avtal visserligen kan sägas stå i strid med föräldrabalkens skyddsregler men som likväl ger familjen och därmed även den underåriga betydande skattefordelar och alltså förbättrar ekonomin. I ett fall har denna fråga berörts (NJA 1958 s. 17). Stockholms förmyndarkammare hade vägrat godkänna avtal om sammanlevnad i oskiftat dödsbo såvitt gällde omyndig delägare. Enligt förmyndarkammaren fanns det inga andra skäl än skattetekniska för att underlåta skifte (boet bestod av värdepapper och bankmedel). HD godkände avtalen och påpekade bl. a. att betryggande förvaltning ordnats samt att avtalen även i övrigt lände till de omyndigas bästa. Oavsett hur det nu förhåller sig med överförmyndarnas agerande i de fall då föräldrar och barn ingår avtal får man inte bortse från att åtskillig omyndiga barn tillhörig egendom står under förvaltning där föräldrabalkens skyddsföreskrifter inte gäller. L påpekar vidare att regeringsrätten godtagit avtal mellan föräldrar och barn trots att avtalet synes ha varit ogiltigt enligt föräldrarättsliga regler.

Resultaten av L:s undersökningar blir väl knappast särskilt överraskande – detta nu inte sagt som någon kritik mot L:s arbete. Regeringsrätten har endast undantagsvis underkänt en civilrättsligt giltig transaktion av den anledningen

att den inneburit ett kringgående av skattelag – det kan därför sägas vara förspild möda att söka leta rätt på sådana fall där regeringsrätten givit ett visst juridiskt institut en självständig skatterättslig skepnad. I den mån regeringsrätten ingripit har det antingen rört sig om skentransaktioner eller sådana förfaranden som stått skenet nära i den meningen att ett visst arrangemang varit sådant att det knappast skulle stå sig vid en civilrättslig prövning. Ett undantag utgör dock bedömningen av räntan på de benefika barnreverserna (RA 1956 ref. 11), varom mera i det följande. I övrigt har regeringsrätten inte ansett sig böra döma enligt några allmänna kringgåendeteorier. Regeringsrättens ställningstagande i det s. k. Nordbäcksmålet (RA 1953 ref. 10), där man fastslog grundsatsen att man skulle pröva varje enskilt led i en uppgörelse för sig, går igen även i familjeskattesammanhang.

L:s analys av olika inkomstuppdelningsfall är dock givande. Hans undersökningar ger vägledning både för den som önskar vidta arrangemang och den som vill ha underlag för en kritisk analys av vissa brister i vårt skattesystem. Ibland överdrivs kanske skattetänkandet något. I kapitlet om lön till underåriga barn redogörs för de olika avdragsförbudet enligt KL. Barn under 16 år, som önskar förvärvsarbete, får av L (s. 81) det goda rådet att undvika att arbeta hos sina föräldrar, i varje fall om den lille tar familjens totala skattesituation i betraktande – det skall tydligen böjas i tid det som krokigt skall bli. En tröst för den unge är dock att när 16 årsgränsen passerats så inträder han i den skara av barnarbetare som har det gemensamt att "lönen" inte sällan uppgår till drygt ett grundavdrag (ortsavdrag). Det kan nämnas att nya regler torde vara att vänta på området.

Periodiska understöd m. m.

Av central betydelse för flertalet närliggande transaktioner, och då också för mycket av L:s framställning, är avdragsförbudet i 20 § KL för vissa periodiska understöd. I denna del har avdragsrätten ytterligare begränsats genom 1973 års lagstiftning. L granskar här kritiskt de då genomförda lagändringarna. Den numera gällande 5 000 kronorsgränsen för frivilliga periodiska understöd kan förväntas få till effekt att en stor del av L:s undersökningar blir vägledande även utanför den trängre familjekretsen. Åtskilliga transaktioner har underkänts av regeringsrätten just med hänvisning till avdragsförbudet för vissa periodiska understöd. Det finns anledning att erinra om att 1973 års lagstiftning utgör en provisorisk lösning i avvaktan på att 1972 års skatteutredning prövar avdragsrätten ytterligare. Man kan alltså inte utesluta att mycket av L:s arbete i denna del kommer att uppleva en renässans.

Kapitlet om periodiska understöd innehåller åtskilligt av intresse, och L:s framställning är här klarläggande. Några punkter tål dock att diskuteras. En sådan utgör avsnittet om periodiskt understöd till gift studerande med icke studerande make (s. 75–78). Avdrag medges inte för belopp som utgått till

studerande barn – avdragsförbudet bör rimligen inte kunna kringgås på det enkla sättet att förälder i stället skriver understödet eller del därav på barnets icke studerande make (RA 1962 ref. 26). Enligt L bryter ett senare fall (RA 1966 ref. 51) mot detta avgörande. I 1966 års fall var det emellertid fråga om understöd till eget icke-studerande barn som var gift med en studerande. Enligt min mening finns det föga fog för L:s påstående att rättspraxis knappast följer någon helt klar linje. Såvitt framgår av L:s egna undersökningar har man i praxis fäst vikt vid just föräldra-barnrelationen. L kommer också ut på underliga vägar när han går vidare till andra samlevnadsformer. Enligt L är det inte nog att kringgående föreligger för att regeringsrätten skall vägra avdrag. L åberopar här Helmers (Kringgående av skattelag) och skatteflyktskommittén. I och för sig är det riktigt att regeringsrätten med få undantag inte underkänt en transaktion enbart därför att den inneburit ett kringgående. Å andra sidan är det just på området för de periodiska understöden som skattemyndigheterna kunnat notera vissa framgångar i kampen mot skatteflykt. I det välkända RA 1956 ref. 11 som tidigare nämnts vägrades avdrag för ränta på benefika barnreverser.

Vidare kan nämnas två nyligen avgjorda fall (RR dom 1975-03-25, mål nr 1974-2233 och 2263). Här ansåg man inte periodiskt understöd föreligga trots att den skattskyldige visade att beloppen utgått periodiskt osv. Emellertid hade det ena året i stort sett motsvarande belopp kontant gått åter från mottagaren till utgivaren och dennes familj. Det följande året hade återbetalningarna inte skett kontant utan i stället genom reverser (betr. detta år var en ledamot skiljaktig och ville medge avdrag). Man kan inte bortse från möjligheten att den bedömning regeringsrätten gjort i målen om periodiskt understöd till make skall smitta av sig på andra samlevnadsfall. En annan sak är att en hel del samlevnadsfall kan vara svåra att dokumentera. Med stöd av ett departementschefsuttalande i propositionen med förslag om begränsad avdragsrätt för periodiska understöd (prop. 1973:181) lanserar L tanken (s. 77-78) att anknyta avdragsrätten i andra samlevnadsfall än de äkten-skapliga till försörjningspliktens omfattning vid äktenskaps upplösning. Detta skulle då ge större avdragsmöjligheter för "samlevnadsfallen". Regeringsrättens skrivning i RA 1962 ref. 26 tyder dock på att man skulle vara beredd att göra en något djärvare bedömning och alltså begränsa avdragsrätten även i samlevnadsfallen.

På s. 78-79 menar sig L ha funnit en "lucka i lagen". Den år 1973 införda 5 000 kronorsspärren gäller nämligen inte utbetalningar till "tidigare anställd". Till ett vuxet barn skulle alltså avdrag medges fullt ut om det tidigare varit anställt av föräldrarna. Så kan förvisso bli fallet men en förutsättning är dock att utbetalningarna är av pensionsliknande karaktär. Mycket gamla föräldrar kan alltså ge ålderstigna barn betydande understöd och således på sin ålders höst få se avdragsrätten slå ut i sin vackraste blomning.

Möjligheterna att få avdrag för ett periodiskt understöd har återverkat på den skatterättsliga bedömningen av åtskilliga avtal mellan föräldrar och barn. I den fortsatta framställningen kan man urskilja tre huvudgrupper. En grupp avser de fall där föräldrar önskar fortlöpande föra över inkomster på barnen och hit hör förfarandena med benefika barnreverser, bolagsbildningar och arrendeavtal. I och för sig hör även försäkringsfrågorna hit – L:s framställning i den delen ser dock ut att bli delvis inaktuell eftersom tämligen genomgripande ändringar nyligen föreslagits av livförsäkringsskattekommittén (SOU 1975: 21). En andra huvudgrupp avser de inkomstöverföringar som är mer engångsbetonade och dess spörsmål behandlas bl. a. i kapitlet om realisationsvinstskattefrågor vid gåvor från föräldrar till barn. De återstående kapitlen i boken tar sikte på övriga fall med mer udda former av inkomstöverflyttningar såsom benefika nyttjanderättsupplåtelser och avkastningsgåvor för att nämna några exempel. I det följande tar jag närmast upp en del frågor som knyter an till den första gruppen.

Benefika barnreverser

När det gäller att fortlöpande söka föra över delar av föräldrarnas inkomster på underåriga barn har man i praktiken valt bl. a. benefika barnreverser, bolagsbildningar eller arrendeavtal. Även andra modeller har begagnats såsom vissa avkastningsgåvor.

De benefika barnreverserna innebar att en förälder utan nämnvärda uppoffringar kunde kringgå avdragsförbudet för periodiskt understöd på ett enkelt sätt. De benefika barnreverserna har väl sett sin bästa tid. Efter regeringsrättens ingripande i RÅ 1956 ref. 11 medges inte längre ränteavdrag och vidare har genom lagstiftning år 1958 sammanläggningsreglerna vid arvsbeskattningen ändrats så att dessa reverser blir oförmånligt behandlade. Det kan nämnas att många av dessa reverser tillkom under "den stora givmildhetens år" 1947 – det enda år då totalt erlagd gåvoskatt överstigit arvsskatten. Anledningen till denna generositet var kvarlåtenskapsskatten som trädde i kraft den 1.1 1948. Flera av dessa reverser är numera nödlidande eftersom givarnas förmögenhet inte längre alltid förslår till att täcka reverserna. Likväl finns många reverser kvar och de dyker alltjämt upp i olika skepnader.

L har i kapitlet om de benefika barnreverserna verkställt en mycket uttömmande inventering. De benefika barnreverserna är av särskilt intresse med tanke på regeringsrättens ingripande i RÅ 1956 ref. 11. Regeringsrätten gjorde där en sorts civilrättslig bedömning och man kom fram till att även räntorna på dylika skuldebrev hade karaktär av gåvor. Delade meningar råder om regeringsrätten här gjort en speciell skatterättslig bedömning eller anlagt ett civilrättsligt betraktelsesätt. Här skall inte grunderna för regeringsrättens bedömning närmare kommenteras – det väsentliga får sägas vara att avdragsrätten stoppades. Regeringsrättens ställningstagande och då kanske framför allt

de olika sätt varpå detta tolkas har emellertid fört med sig att frågan om dessa reversers ställning alljämt är intressant.

L har undersökt om majoritetens bedömning i 1956 års mål stått sig i efterföljande fall. Grunden för avdragsförbudet skulle närmast vara att utställandet av en revers inte medför att en fullbordad gåva kommer till stånd utan så sker först när reversen infrias. Detsamma skulle då gälla räntebeloppen vilka alltså rätteligen utgör frivilliga periodiska utbetalningar av det slag som avses i 20 § och 46 § 2 mom. KL. Av ett särskilt yttrande av det regeringsråd som formulerade majoritetens mening framgår att de benefika barnreverserna skiljer sig från sådana fall där givaren i stället för att lämna ett periodiskt understöd bereder gåvotagaren en inkomst genom att skänka honom avkastningsgivande egendom, t. ex. ett av tredje man utfärdat räntebärande skuldebrev. Skulle detta vara riktigt innebär 1956 års fall inget hinder mot det enkla kringgåendet att en make säljer egendom till den andre som betalar med räntebelöpande revers. Denna ”onerösa” revers bortges sedan till barnen. Det kan parentetiskt nämnas att högsta domstolen godtagit arrangemang av detta slag på gåvoskattens område (NJA 1967 s. 353). Förfaranden av nu beskrivet slag har vidare godkänts av regeringsrätten då far- eller morföräldrar inskjutits som mellanled.

L:s redogörelse för skilda slag av reverser och räntor är uttömmande. I avsnittet om skuldebrev erhållna i samband med arvskifte (s. 232 ff) tar L upp frågan om arvsavstående och reverser. Man saknar här en närmare redogörelse för arvsavståendes civilrättsliga natur. L påpekar mycket riktigt (s. 233) att de fall där ett barn fått medel genom ett arvsavstående från den förälder som pengar sedermera lånas ut till är mycket lik den som uppkommer då förälder inte gjort något avstående utan direkt utfärdat ett benefikt skuldebrev. Denna tankegång fullföljs dock inte när L granskar de avgöranden där avdrag medgivits för ränta på reverser utställda i anslutning till avstående. Ett arvsavstående utgör en gåva enligt civilrättsliga regler (jfr just.rådet Walin i Svensk juristtidning 1972 s. 125 ff). En helt annan sak är att arvsavstående fått en välvillig behandling av högsta domstolen i arvsskattemål. Frågan har där dock inte gällt huruvida en civilrättslig gåva förelegat eller inte utan endast hur ett avstående skall beaktas vid arvs- resp. gåvobeskattningen. L för i stället in resonemanget på skentransaktioner. En benefik barnrevers eller ett avstående kan bara vara skenrättshandling om det aldrig varit mening att överföra någon rätt till mottagaren. Så är väl ytterst sällan fallet. De benefika reverserna är däremot att se som försök att kringgå avdragsförbudet i 20 § KL för vissa periodiska understöd. På s. 222 redovisas ett fall där räntan aldrig betalats ut till barn utan i stället kvittats mot föräldrarnas underhållskostnader för barnet. (RÅ 1965 not 1738). Fallet bör jämföras med det på s. 231, där avdrag vägrades eftersom räntebeloppen inte utbetalats under beskattningsåret (RÅ 1970 not 1379). Sist-

nämnda avgörande får väl mindre praktisk betydelse eftersom förälder med stöd av bl. a. 1965 års fall regelmässigt har kvittningsrätt. Avgörande blir närmast hur den skattskyldige formulerar sina invändningar. Å andra sidan kan noteras att i RA 1965 not 1309 (s. 239) synes avdrag ha medgetts för en revers som mer verkat ha haft karaktär av testamente. Det kan i anslutning till sistnämnda fall nämnas att ett liknande arrangemang underkänts av högsta domstolen i ett arvsskattemål (NJA 1973 s. 581).

L gör mot slutet av kapitlet en prognos rörande ännu inte avgjorda fall. Han uttalar här (s. 248) att om avdragsrätt föreligger för periodiskt understöd skall mottagaren beskattas för sådant och inte för ränta. Frågan är väl av akademisk natur eftersom benefika barnreverser knappast förekommer utanför "förbudskretsen". De år 1973 införda begränsningarna av avdragsrätten kan dock ge frågan ökad aktualitet. Om räntan på en från början "benefik barnrevers" överstiger beloppsgränsen 5 000 kr kan det väl i och för sig synas väl tillspetsat att medge avdrag för ränta med endast viss del av det utgivna beloppet. Å andra sidan är det nog ganska tveksamt om regeringsrätten 1956 tog ställning även till frågan om rubriceringen av avdragsgill ränta på benefik barnrevers. Troligare är väl att man ansett att om inga avdragsförbud föreligger för periodiskt understöd så saknas anledning att särbehandla räntan. Räntebeloppen skulle då i den mån avdragsrätt föreligger, hänföras till sin såväl skatte- som civilrättsligt naturliga plats, dvs förvärvskällan kapital.

En annan fråga som kan aktualiseras efter 1973 års ändringar är följande. De då genomförda begränsningarna tar inte sikte på äldre förhållanden. Enligt övergångsbestämmelserna beskärs inte avdragsrätten för belopp som utgår på grund av bindande förpliktelse som uppkommit före den 9 november 1973. Civilrättsligt råder ingen tvekan om att även en benefik barnrevers utgör en bindande förpliktelse. Detta talar för att äldre benefika skuldebrev inte berörs av 5 000 krs-spärren. Å andra sidan innebär avgörandet i RA 1956 ref. 11 i förening med efterföljande avgöranden att man fäst avgörande vikt vid att utställaren skall bli bunden på något ytterligare sätt. Enbart utfästelsen är alltså inte nog för att ge avdragsrätt. Likaså innebär förekomsten av ett oneröst inslag att avdrag kan medges. Detta skulle tala för att, såvitt gäller barnreverser som nu innehas av vuxna färdigutbildade barn, avdragsrätten ånyo blir beskuren och då till 5 000 kr. Enligt min mening är dock den förstnämnda lösningen den rättare - lagstiftaren har nämligen fäst avgörande vikt vid förekomsten av bindande förpliktelse.

L presenterar även (s. 249-252) en alternativ huvudprincip med föräldrarättslig grund i fallet RA 1956 ref. 11. I anslutning härtill (s. 252 ff) ställer han frågan om det skulle ha varit bättre om ingripandet mot de benefika barnreverserna skett lagstiftningsvägen. L:s framställning är här ganska svårtillgänglig och det går inte att få något riktigt grepp på vad han egentligen avser. Man kan naturligtvis alltid ställa frågan vilken effekt 1956 års av-

görande har haft för att stoppa kringgående av avdragsförbudet. Benefika barnreverser har nu inte bara tillkommit för att kringgå sagda förbud utan även för att lindra arvsbeskattningen och då inte minst kvarlåtenskapsskatten. I dessa delar ingrep man mot kringgåendet genom lagstiftning år 1958. Självfallet har 1956 års avgörande haft en betydande saneringseffekt – mer genomtänkta arrangemang måste vidtas för att ränteavdrag skall kunna komma i fråga. Ett förfarande som godtas i praxis är återlåning från barnet. Det märkliga är dock att en gåva till barn med efterföljande återlån sedan vederbörlig tid hunnit gå inte ur skattesympunkt är ogynnsammare än den direkta gåvan genom en benefik revers – tvärtom ger omvägen påtagliga fördelar även vid arvsbeskattningen. Lika besynnerligt är det att skilja mellan det fall där en av en utomstående utfärdad onerös revers ges bort till barnet och det fall där förälder överlämnar av honom själv utställd revers som är civilrättsligt bindande. Familjens ”totala skattesituation” ändras lika mycket eller lika litet i båda fallen. För att försvara denna ordning måste man tillgripa den fiktionen att omyndiga barns äganderätt till sin egendom är av samma slag som vuxnas. Så är emellertid inte fallet.

Förmyndaren har nämligen förhållandevis stora möjligheter att bestämma hur den omyndiges egendom skall användas för myndlingens uppehälle. Detta påpekas också av L (bl. a. s. 298). I slutet av boken kommer L in på frågan om sam- eller särbeskattning av föräldrar och barn. Ett särbeskattningssystem ökar självfallet riskerna för manipulationer inom familjen och detta gäller även en blandad sam- och särbeskattning av svensk modell. För att man skall kunna instämma i L:s tveklösa ja-svar (s. 300) på frågan om särbeskattning av föräldrar och barn kan upprätthållas vill jag dock göra två reservationer. En förutsättning för en sådan ordning är att skattemyndigheterna i betydligt större utsträckning än f. n. får möjligheter att underkänna konstlade arrangemang, förslagsvis med stöd av lagstiftning som direkt riktar sig mot olika kringgåenden av skattelag. Vidare bör vissa ändringar övervägas av de materiella reglerna för beskattningen av underåriga barns inkomster.

Bolagsbildningar och arrenden

De benefika barnreverserna hade den fördelen att familjens ekonomi till det yttre inte rubbades – sett ur föräldrarnas synpunkt innebar reversen närmast ett papper som först med tiden skulle kunna få reell betydelse. Ofta behövde man inte ens bekymra sig över detta eftersom reversen förföll till betalning först vid utställarens död. De benefika barnreverserna framstod som lämpliga anordningar för vanligt förmöget folk; exvs löntagare med goda inkomster och en inte obetydlig privatförmögenhet av traditionellt slag. Även om ev. lättnader vid en kommande arvsbeskattning för dessa grupper framstod som tilltalande torde likväl avdragsrätten för räntan ha utgjort ett tyngre vägande skäl för reversens utställande. För andra grupper såsom jordbrukare eller

rörelseidkare tillkommer andra faktorer att beakta. Inte sällan måste dessa på ett eller annat sätt i god tid ta hänsyn till den kommande arvsbeskattningen som här träffar ett kapital som samtidigt är grunden för deras inkomster. I detta sammanhang kan även nämnas att statsmakterna på senare tid infört regler som skall underlätta generationsväxlingarna i skattehänseende.

Emellertid har jordbrukare och rörelseidkare liksom andra skattskyldiga intresse av att även söka lätta på den årliga inkomstbeskattningen. Av L:s bok framgår att man härvidlag har prövat olika vägar. Såvitt gäller bolagsbildningarna kommer L fram till den slutsatsen att RR stundom ansett sig kunna bortse från ett bolagsavtal på grund av att avtalet redan från civilrättsliga aspekter är otydligt. Om denna väg inte befunnits farbar har man angripit vinstfördelningen och därvidlag godkänt att barnen tillgodoförts 6 % på insatt kapital.

I bolagskapitlet redovisas inledningsvis en del fall där regeringsrätten underkänt en bolagsbildning mellan föräldrar och barn på den grunden att bolagsavtalet inte ens varit civilrättsligt giltigt. Av större intresse är dock den grupp av fall där man godtagit bolagsbildningen som sådan men angripit vinstfördelningen.

Nu kan man naturligtvis diskutera i vad mån den omständigheten att ett visst förfarande är civilrättsligt oantastligt bör leda till att det också måste godtas i skattesammanhang. L verkar främmande för tanken att se bolagsfallen från denna aspekt trots att han inledningsvis noga betonar riskerna för skatteflykt – i ett senare sammanhang nämner han att ett bolagsavtal kan leda till att myndlingen praktiskt taget utan insats erhåller betydande inkomster (s. 116). Av vilken anledning man måste betrakta föräldra-barnrelationen på ett så stelbent sätt kan man fråga sig. Skulle herr Ternström (RÅ 1956 ref 1) eller herr Tibblin (RÅ 1956 ref 15) varit beredd att bilda bolag under oförändrade betingelser även med helt utomstående partners? L synes närmast böjd att dela den uppfattning som framförts av Helmers om att regeringsrätten här godtagit civilrättsliga realiteter (s. 102).

När L sedan penetrerar 6 %-schablonen konstaterar han bl. a. (s. 103) att det här rör sig om en rent skatterättslig omräkning utan civilrättslig grund. I en not 26 på samma sida utvecklas denna åsikt närmare. L:s resonemang innehåller så till vida en sanning att omräkningen i dessa fall skett av skatte-skäl. Anledningen till omräkningen har i skattemålen angetts vara att fadern genom vinstfördelningen förfogat över belopp som rätteligen tillkommit honom själv. Jag föreställer mig att överföringarna till barnen skulle kunna angripas även civilrättsligt och därvid bedömas såsom gåvor från fadern. Som exempel kan tänkas en återvinningstalan i anledning av faderns konkurs eller en arvsvist mellan syskon där endast vissa fått vara med i den vinstgivande verksamheten. Överföringarna kan också mycket väl komma att bedömas som gåvoskattepliktiga transaktioner.

L utgår också längre fram (s. 114 ff) från att de bolagsbildningar där regeringsrätten ingripit endast på så sätt att vinsten omfördelats är i alla delar civilrättsligt oantastliga. Detta är som sagt inte utan vidare helt riktigt. Vidare gör L visst nummer av de skattskyldigas behov att kunna förutse hur en transaktion skall bedömas skattemässigt. I och för sig är det självklart att skattereglerna bör vara sådana, liksom den praktiska tillämpningen, att de skattskyldiga med någorlunda säkerhet i förväg kan förutse skatteeffekterna av en affärsuppställning. Kraven på förutsebarhet varierar dock. Den som med hjälp av civilrättens hart när outtömliga arsenal av avtalskonstruktioner m. m. tjänjer skattelagarna till det yttersta för att skaffa sig uppenbarligen inte avsedda skatteförmåner får väl finna sig i att en viss ovisshet kan uppkomma. L påpekar att förhandsbeskedsinstitutet är förenat med vissa kostnader – så är förvisso fallet men dessa är dock måttliga i jämförelse med skatteplanerarnas arvoden.

L ifrågasätter även i ett särskilt avsnitt (s. 106 ff) om 6 %-modellen är en lycklig lösning. Han visar där att den modellen inte behövts i aktiebolagsfall pga dubbelbeskattningsprincipen. Det är riktigt att regeringsrätten i sina avgöranden RA 1963: 866–868 visat stor hänsyn till de skattskyldigas tidigare vinstfördelningsmodell. Såsom L själv framhåller är det dock tveksamt vilket värde som man för framtiden bör ge dessa notisfall. Man har väl knappast anledning förmoda att regeringsrätten genomgående skulle vara redo att undantagslöst acceptera en i aktiebolagssammanhang godtagen vinstfördelning även vid en efterföljande handels- eller kommanditbolagsbildning.

L tar även upp förhållandet till gåvobeskattningen. I NJA 1973 s. 93 var det fråga om värdering av andelar i ett handelsbolag som getts bort. Bolagets egendom bestod av fastigheter. Dessa hyrdes av ett aktiebolag som ägdes av givarna. Värdet av andelarna beräknades inte efter taxeringsvärdet utan med hänsyn till avkastningen. L anser det nu inte lämpligt att andelar gåvobeskattas efter den avkastning de lämnar medan barnen vid inkomstbeskattningen endast påförs en schabloninkomst på 6 %. L talar här om orimliga resultat. Jag har svårt att förstå i vad det orimliga ligger – att barnen endast beskattas för 6 % av avkastningen under det att återstoden beskattas hos den som s.a.s. rätteligen förvärvar avkastningen är väl en god lösning. L kanske menar att eftersom nu barnen inte behöver betala skatt för mer än 6 %, trots att de enligt civilrättens regler skulle äga uppbära all avkastning, borde värdet vid gåvobeskattningen höjas ytterligare med tanke på barnets gynnade ställning i skattehänseende. Nu är det emellertid på det viset att man sedan länge underlåtit att låta avkastningens inkomstbeskattning få återverka vid kapitalbeskattningen. Värdet på en avkastningsrätt tas upp till samma värde antingen gåvotagarna betalar marginalsatt med 20 eller 30%. En annan sak är att för rörelsedrivande företag och jordbruk medges vissa förmåner vid värderingen – dessa är dock tillkomna av andra skäl.

Arrendefallen presenterar L på ett högst klarläggande sätt. En i skatterätt obehövad läsare torde efter genomläsningen av L:s redogörelse uttrycka en lätt förundran över svensk skattelagstiftnings generositet mot den lantbrukande delen av befolkningen. I avsnittet om bolagsbildningar har man i vart fall ingripit genom att fördela om vinsten – i arrendefallen lyser dock dylika ingrepp med sin frånvaro. Här har man från myndigheternas sida i stället med energi försökt hävda att förekommande arrendeavtal mellan föräldrar och barn (obs att det är de små barnen som är arrendatorer) tillkommit för sken skull. Så är dock inte fallet eftersom arrendeavtalet leder till vad parterna (dvs fadern som jordägare och fadern som förmyndare för de underåriga arrendatorerna) verkligen åsyftat. Avtalets yttre konstruktion överensstämmer alltså med parternas verkliga vilja. En annan sak är att många av de arrendeexempel som L redovisar är vad man brukar beteckna som kringgåendehandlingar. En ytterligare omständighet som bör framhållas är att arrendet är en mer lätthanterlig form för kringgående än exvis bolagsbildningarna. En bolagsbildning fordrar åtminstone någon kapitalöverföring på barnen under det att arrendeavtalet enbart avser en fördelning under viss tid av gårdens avkastning. L uttrycker också (s. 148), närmast mot bakgrund av utgången i RA 1965:1236, en undran om regeringsrätten någonsin kan anse tillräckliga skäl föreligga för att frångå den genom ett arrendeavtal skedda inkomstfördelningen mellan föräldrar och barn, än mindre anse ett skenavtal föreligga.

Övriga frågor

I kapitlet om *lån* påpekar L (s. 119) att föräldrar inte beskattas för ränta på räntefria lån till sina barn på grund av den allmänna skatterättsliga principen att skattskyldig inte skall beskattas annat än i undantagsfall för inkomster som han inte haft. Denna tes bör jämföras med L:s utläggning i kapitlet om *benefika nyttjanderättsupplåtelser* och om *gåva av avkastning* där i stället regeln är den att den upplåtande föräldern inkomstbeskattas och inte det barn till vars förmån en upplåtelse skett. Räntefritt lån – som alltså godtagits i praxis genom RA 1960:152 – är väl att se som en vederlagsfri upplåtelse. En upplåtelseform som inte kommenteras närmare men fått viss spridning på senare tid är följande. Ett arvsavstående formuleras stundom på det sättet att en förälder avstår från avkastning av viss egendom intill dess barnen uppnått mogen ålder. Vissa fördelar uppnås vid arvsbekattningen. Ett sådant avstående torde godtas även i inkomstskattehänseende. Beträffande de benefika barnrevserna har regeringsrätten ju ansett att arvsavståenden inte utgör gåva. – I anslutning till fallen med benefika upplåtelser av nyttjanderätter, m. m. av olika slag bör tilläggas att gåvoskatt normalt skall uttas i dessa fall.

L:s bok innehåller flera avsnitt av mer eller mindre renodlat civilrättslig

karaktär. I kapitlet om *gåvor som ställs under tredjemansförvaltning* redovisas en ganska optimistisk syn på det allmännas möjligheter till insyn. Det bör nämnas att tillsynen över förvaltningen av omyndigas medel i de fall bank är förvaltare utövas av bankinspektionen. Denna kontroll är dock inte av samma art som överförmyndarnas. Den är således inte baserad på någon årlig uppgiftsplikt från bankerna rörande enskilda falls förvaltning. Ingripanden från bankinspektionen har skett i bl. a. sådana fall där civilrättsliga regler åsidosatts vid förvaltningen.

I övrigt är dock läget ganska flytande. Enligt praxis krävs visserligen att särskild förvaltning är ordnad – förmyndaren kan inte själv fungera som särskild förvaltare. I verkligheten är situationen delvis en annan. Åtskilliga gåvor innehåller förbehåll vilkas giltighet kan sättas i fråga men där likväl några ingripanden inte sker. Inte ovanligt vid aktiegåvor är att givaren förbehåller sig rösträtten beträffande de bortgivna aktierna. Sådana förbehåll är inte giltiga (se 220 § 1 mom. ABL). Det tillhör vidare ovanligheten att givaren och den särskilde förvaltaren har stridiga intressen. Inte sällan är väl givaren en kund i den bank som får förvaltningsuppdraget eller så utses till god man någon som givaren personligen är bekant med. Åtskilliga omplaceringar sker i samråd med givaren som inte sällan har förbehållit sig rätten att medverka i sådana sammanhang. Man har också stundom ordnat förvaltningen på så sätt att den läggs på ett aktiebolag. Detta aktiebolag kan mycket väl vara ägt av givaren. Genom lagstiftning år 1974 (SFS 1974: 1038) har dock regler intagits i föräldrabalken 13 kap. 1 § andra stycket mot dylika anordningar.

Sammanfattningsvis skulle jag vilja säga följande om L:s bok. L har gjort en synnerligen förtjänstfull kartläggning av ett intressant skatteområde. På ett trevligt och lättillgängligt sätt presenerar han i stort sett alla tänkbara problem som knyter an till beskattningen av föräldrar och barn. Boken är genomgående lättläst och väldisponerad. En annan sak är att den ytterligare målsättningen som L haft – nämligen att söka påvisa om just föräldrar/barnrelation haft särskild inverkan vid bedömningen av en transaktion – måhända endast delvis kunnat förverkligas. Nu har L haft en mycket invecklad uppgift. Att i detalj söka kartlägga hur regeringsrätten bedömt olika transaktioner är mycket svårt. Omständigheterna har varierat i olika fall och de föräldrarättsliga eller eljest civilrättsliga ogiltighetsanledningarna har i praxis bedömts på något skiftande sätt. Å ena sidan innebär inte en civilrättsligt korrekt transaktion alltid att arrangemanget kan godtas skattemässigt (ett exempel är de benefika barnrevserna). Å andra sidan har civilrättsligt mer dubiösa arrangemang likväl godtagits i skattehänseende (som exempel kan nämnas vissa arrendefall). Den kritik som jag velat framföra mot L:s stora verk bottnar inte heller i att hans redogörelser skulle på något sätt vara felaktiga – det jag framför allt velat vända mig mot har mer avsett hans sätt att nalkas

problemen. Enligt min mening har L i alltför hög grad varit bunden av olika civilrättsliga konstruktioner och således granskat regeringsrättens praxis närmast från den utgångspunkten att en civilrättsligt korrekt transaktion också skall göra sig förtjänt av en accept från skattemyndigheternas sida. Till detta kommer att föräldrabalkens skyddsföreskrifter, som L då och då betonar, inte utgör något större hinder mot skattekringgående.